

ДО ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУДДІВ ЗА СУДОВИМИ УСТАВАМИ 1864 РОКУ

Ю.М. Левчук

В умовах здійснення судової реформи в державі сьогодні є актуальним та доцільним вивчення історичного досвіду проведення реформ системи правосуддя, зокрема однієї з найліберальніших реформ судочинства на українських землях – судової реформи 1864 року.

Нормативно-правове регулювання судової реформи охоплювалось Судовими Уставами, прийнятими імператором Олександром II 20 листопада 1864 року. Даний документ складався із Регламентації заснування судових установ, Уставу цивільного судочинства, Уставу кримінального судочинства та Уставу про покарання, що накладаються мировими судьями. Оскільки судові органи стали осередками не лише правосуддя, а й прокуратури, адвокатури, слідчих органів та нотаріату, у 1866 році було прийнято в доповнення Положення по нотаріальній частині.

Регламентація заснування судових установ як частина Судових Уставів була покликана регулювати правові аспекти системи судоустрою в цілому, структуру судових органів, правовий статус суддів, слідчих, нотаріусів, адвокатів та прокурорів, підсудність справ тощо. Варто зазначити, що, на наш погляд, правовий статус суддів охоплює питання прав та обов'язків судді, правових гарантій реалізації цих прав та обов'язків, а також відповідальність судді. Саме можливість притягнення судді до відповідальності виступає головним інструментом впливу на суддю як з боку держави, так і з боку осіб, чиї права були порушені діями такого судді. Тому вважаємо за доцільне висвітлити основні положення Судових Уставів щодо притягнення судді до відповідальності та сприймати їх як історичне джерело в ході реформаційних процесів сьогодення.

У розділі 8 главі 2 (статтях 261 – 296) Регламентації заснування судових установ законодавцем прописувались правові аспекти відповідальності службових осіб судових установ. Зокрема, службові особи підлягали

відповідальності або в порядку дисциплінарного провадження, або в порядку кримінального провадження [1, с. 36].

Серед дисциплінарних стягнень, які могли бути застосовані до службових осіб судових установ без притягнення до кримінального суду, законодавець передбачав попередження, зауваження, догану без зазначення про це в послужний список судді, вирахування із заробітної платні, арешт не більш як на 7 діб та переміщення з вищої посади на нижчу. Для застосування даних стягнень був передбачений спеціальний порядок дисциплінарного провадження.

Для дисциплінарних проступків було встановлено строк позовної давності в один рік (ст. 273); також справи дисциплінарного провадження слухались в закритому судовому засіданні, за винятком випадку, коли обвинувачений сам клопотав про розгляд справи публічно, за таких умов обвинувачений мав право на адвоката (ст. 281); передбачалась можливість оскарження рішень окружних судів та судових палат терміном в один тиждень (ст. 286); якщо при розгляді дисциплінарного провадження виявляли обставини, за які передбачалось кримінальне покарання, то така справа передавалась на розгляд кримінального суду (ст. 292) [1, с. 38-40].

Думки науковців щодо притягнення службових осіб суду до відповідальності сходяться загалом на тому, що проголошений судовою реформою 1864 року принцип відділення судової влади від адміністративної повністю нівелювався. П. Ф. Щербина вказує, що: “Доля молодшого по чину службовця була віддана в руки старшого, оскільки судова влада була поставлена в залежність від адміністративної. Для прикладу, службовці окружних судів за здійснення порушень піддавались суду в судових палатах; службовці судових палат – Сенату; особи прокурорського нагляду – міністру юстиції” [2, с. 98].

Важливою була норма щодо вчинення суддями кримінального злочину чи проступку, що не відносився до категорії службового. Такі дії судді обговорювались на загальних зборах касаційних департаментів Сенату: збори, судячи з результатів допиту судді, могли винести рішення щодо відсторонення

його від посади судді. Дана норма також розповсюджувала свою дію і на суддів-боржників або банкрутів.

Відповідальність суддів в кримінальному порядку регулювалась Розділом 3 Уставу кримінального судочинства. Справи за службові злочини порушувались за скаргами приватних осіб, повідомленнями службових осіб, наглядом керівництва за діями службових осіб [3, с.133].

Таким чином, питання відповідальності службових осіб за часів судової реформи 1864 року чітко регламентувалось на законодавчому рівні; попри це спостерігалась відсутність дотримання принципу незалежності судді в силу нівелювання розподілу судової влади та адміністративної, що викликало внутрішню підзвітність та підконтрольність імперського суду правлячому режиму, а також можливість впливу на прийняті суддями рішення.

Література:

1. Судебные Уставы 20 ноября 1864 года, с изложением рассуждений, на коих они основаны. Часть первая. – СПб., 1887 г.
2. П. Ф. Щербина Судебная реформа 1864 года на Правобережной Украине / П. Ф. Щербина. – Львов, 1974. – 190 с.
3. Судебные Уставы 20 ноября 1864 года, с изложением рассуждений, на коих они основаны. Часть вторая. – СПб., 1887 г.